

**JANÁČKOVA AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ
V BRNĚ**

Hudební fakulta

Katedra kompozice, dirigování a operní režie

Studijní obor Dirigování orchestru

Interpretace Mahlerovy Symfonie č. 5 cis moll

Diplomová práce

Autor práce: Mgr. Jiří Havlík

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Zbavítel

Oponent práce: Mgr. Rastislav Štúr

Brno 2013

Bibliografický záznam

HAVLÍK, Jiří Mgr. *Interpretace Mahlerovy Symfonie č. 5 cis moll [The interpretation of Mahler's Symphony No. 5 in C sharp minor]*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Fakulta hudební, Katedra kompozice, dirigování a operní režie, rok 2013. 64 s. Vedoucí diplomové práce doc. Mgr. Jan Zbavitel.

Anotace

Diplomová práce „*Interpretace Mahlerovy Symfonie č. 5 cis moll*“ porovnává 2 nahrávky Symfonie č. 5 cis moll Gustava Mahlera z interpretačního pohledu dirigenta. Nahrávka č. 1 v provedení České filharmonie je řízena Václavem Neumannem (1977). Nahrávka č. 2 z roku 1973 zachycuje interpretaci Leonarda Bernsteina s Vídeňskými filharmoniky. Práce obsahuje životopisy Gustava Mahlera, Leonarda Bernsteina a Václava Neumanna, stručnou charakteristiku skladby, a srovnání obou provedení formou interpretačních poznámek.

Annotation

Diploma thesis „*The interpretation of Mahler's Symphony No. 5 in C sharp minor*” compares two recordings of Symphony No. 5 by Gustav Mahler from the conductor's perspective. Recording No. 1 of Czech Philharmonic is conducted by Vaclav Neumann, in a year 1977. Recording No. 2 captures the performance of Leonard Bernstein with the Vienna Philharmonic (1973). The work includes biographies of Gustav Mahler, Leonard Bernstein and Vaclav Neumann, a brief description of the composition, and comparison of both recordings in the form of interpretative notes.

Klíčová slova

Gustav Mahler, Symfonie č. 5 cis moll, dirigent, nahrávka, interpretace, tempo, Václav Neumann, Leonard Bernstein

Keywords

Gustav Mahler, Symphony No. 5 in C sharp minor, conductor, recording, interpretation, tempo, Vaclav Neumann, Leonard Bernstein

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

V Brně, dne 29. srpna 2013

Jiří Havlík

Poděkování

Rád bych poděkoval prof. PhDr. Jindře Bártové a doc. Mgr. Janu Zbavitelovi zejména za pozitivní podporu, a inspirativní, odborně fundované a současně velmi citlivé směrování v průběhu celé práce.

Obsah

ÚVOD	1
1. GUSTAV MAHLER	4
2. LEONARD BERNSTEIN	6
3. VÁCLAV NEUMANN	9
4. SYMFONIE ČÍSLO 5 CIS MOLL	11
5. SROVNÁVACÍ INTERPRETAČNÍ POZNÁMKY K PÁTÉ SYMFONII Z HLEDISKA DIRIGENTA - ÚVOD	13
5.1 POUŽITÉ NAHRÁVKY A PARTITURA	13
5.2 TERMINOLOGIE, PŘEKLADY, ZKRATKY, ÚDAJE	14
6. PRVNÍ VĚTA	16
7. DRUHÁ VĚTA	24
8. TŘETÍ VĚTA	35
9. ČTVRTÁ VĚTA	46
10. PÁTÁ VĚTA	53
MÍSTO ZÁVĚRU	64
POUŽITÉ INFORMAČNÍ ZDROJE	65

Úvod

Není cílem této práce pokoušet se o nová hodnocení, o nové neotřelé girlandy slov a nově znějící superlativy ohledně fenoménu 20.století jménem Gustav Mahler a jeho symfonické tvorby. A krom toho také v tomto případě do puntíku platí ta mnohokrát staletími osvědčená pravda: jakýkoli, byť sebelépe míněný pokus popisovat hudbu slovy, může vždy slavit úspěch pouze částečný, neboť „království hudby“ vládne svými vlastními, pouze sobě výlučnými výrazovými prostředky a „zákony“, které lze verbálně popisovat vždy jen víceméně přibližně.

Přesto - anebo, přesněji řečeno, právě proto - by, před započítím vlastní stati, bylo patrně vhodné přičinit pár úvodních, poměrně subjektivně laděných poznámek.

Zhruba čtrnáct dní po mém příchodu do České filharmonie v září 1979, se na pultech orchestru objevila 1. symfonie Gustava Mahlera. Bylo to ještě v době mých vysokoškolských studií, s celkem ještě velmi čerstvými „poznatky“ z dějin hudby na konzervatoři, že v hudební historii existovali, volně interpretováno, „2 opravdu divní skladatelé, Anton Bruckner a Gustav Mahler, jejichž hudba víceméně přesahuje veškeré přijatelné hranice obvyklého symfonického výrazového i rozměrového hudebního chápání i cítění, a jako taková je jen velmi těžko seriózními umělci akceptovatelná“.

Bez dalších komentářů - byl jsem tou hudbou od první zkoušky unešen. Jak to v životě bývá při tom opravdovém nejhlubším vnitřním opojení a souladu, ta hudba mi zněla někde uvnitř po dlouhé týdny, a s poznáváním dalších děl postupně vždy znova a znova po dlouhé měsíce, roky, desetiletí.. Od mystického a zároveň úžasné pokorného gigantického Vzkříšení na konci Druhé symfonie, přes heroický majestát symfonie Třetí, prokládaný nejprostšími subtilními větami ženského a dětského zpěvu, na poměry „komornější“ symfonii Čtvrtou, přes obrovský čistě orchestrální monument symfonie Páté atd., atd. až ke zvolání „Veni creator spiritus!“ symfonie Osmé, (ano, nechtěně jsem musel dát zapravdu školním dějinám hudby ve smyslu přesahování všech historicky dosud v hudbě obvyklých hranic) a následnému Purgatoriu a dvanáctitónovým „zvukům sfér“ z pozdní tvorby.

Za tak zevrubné a hluboké možnosti seznámení se s dílem Gustava Mahlera (pochopitelně včetně rozsáhlé tvorby písňové, Písně o Zemi atd.) vděčím jednoznačně desítkám let, stráveným v České filharmonii.

Vedle nezapomenutelných kreací třeba Vladimíra Ashkenazyho, Christoha Eschenbacha či např. Leonarda Slatkina, Gerda Albrechta, Eliahu Inbala a dlouhé řady dalších výrazných uměleckých individualit, první osobností, s níž moje generace v orchestru měla příležitost důkladně a hned několikrát (v několika souborných provedeních pro české a později japonské gramofonové firmy) projít celým Mahlerovým symfonickým dílem, byl bezesporu Václav Neumann. Pod jeho vedením jsme tehdy celkem zaníceně propagovali a hráli v českých zemích a hlavně po světě Mahlera po dlouhá léta již v dobách, kdy to ještě zdaleka nebylo tak celosvětově „in“ jako dnes, a kdy ostatních podobných kreací bývalo v tehdejší Československu jako šafránu.

- Jedním z nemnoha dalších českých předrevolučních míst pečujících celkem vizionářsky a systematicky o Mahlerovu hudbu bylo také Brno. Tady byly tyto snahy dirigentsky spojovány od počátku především se jménem Františka Jílka, a dále také s Václavem Neumannem a Jiřím Bělohlávkem. Mahlerovy skladby, včetně naprosté většiny symfonií (kromě Sedmé) zde byly uváděny poměrně pravidelně, některé opakovaně. Svou pozitivní roli v tom pravděpodobně sehrála i blízkost Vídně, přes veškerou tehdejší usilovnou izolaci jak „psychologická“, tak hlavně i rádiová, kdy brněnští posluchači měli možnost rozhlasového poslechu vídeňských koncertů (a tudíž i možnost seznamování se s Mahlerem) podstatně větší, než ti z od Vídně vzdálenějších oblastí bývalé ČSSR.

Ale zpět k původnímu tématu - o skutečném dopadu a celosvětovém významu Mahlerovy tvorby jsme se tedy i my v Praze v těch časech postupně dozvídali také spíše ze zahraničí. Ať již z „tajných“ zpráv o Rafaelu Kubelíkovi (oficiální informace byly až do roku 1989 v České filharmonii základními organizacemi KSČ a ROH co nejpřísněji zakázány) anebo pak z v té době pro nás víceméně těžko uvěřitelných snímků a „zvěstí“ o velkých amerických orchestrech z New Yorku, Filadelfie či Chicaga, s dirigenty typu George Soltiho, Leonarda Bernsteina a dalších.

Po tomto krátkém „subjektivně-historickém“ úvodu je, věřím, mnohem jasnější, proč se tématem této práce stala právě jedna z velkých Mahlerových symfonií, a to v provedení právě Václava Neumanna a Leonarda Bernsteina.

Obě nahrávky pocházejí z „právě vzpomínaných dob“ sedmdesátých let minulého století.

1. Gustav Mahler

Gustav Mahler, narozen 7. července 1860 v Kališti u Jihlavy, zemřel 18. května 1911 ve Vídni. Do svých 15ti let vyrůstal v jihlavském hudebním prostředí. Po studiích, kde k jeho nejvýraznějším a nejvýznamnějším učitelům patřil rakouský skladatel Anton Bruckner (1824-1896), ve věku přibližně kolem dvaceti let, nastupuje dráhu výkonného umělce, v jeho případě jako dirigent. Působil dirigentsky v různých kulturních centrech tehdejšího Rakousko - uherského mocnářství (Lublaň, Olomouc, Praha, Budapešť a nakonec Vídeň), také v Německu (Lipsko, Hamburk), samozřejmě se vzrůstajícím uměleckým renomé a nasbíranými zkušenostmi zastával čím dále tím více vedoucích, „umělecky - ředitelských“ a šéfovských postů.

Vzhledem ke svému původu (židovská, německy hovořící rodina žijící na česko-moravském pomezí na Vysočině) byl někdy konfrontován i s problémy antisemitismu, a například jeho jmenování na místo ředitele vídeňské Státní opery v r. 1897 bylo přímo podmiňováno konverzí ke katolicismu. (Mahler, který se nikdy necítil být Židem ortodoxním, podmínku akceptoval.)

Všechny tyto vlivy vytvářely průběžně velmi výrazné a mocné inspirační zdroje jeho tvorby, ať již se jedná o lidovou píseň české i rakousko-německé provenience, krajinnou zvukomalbu, tradiční klezmerskou melodiku či prostě „převyprávěná“, v nových silných uměleckých souvislostech uváděná témata z mnoha míst jeho pobytů a uměleckého působení. Vše toto a i mnoho jiného nalézáme v míře přebohaté v obou hlavních oblastech jeho kompoziční tvorby - písňové (Das Knaben Wunderhorn a všechny ostatní sbírky) i té dnes tak ceněné „monumentální“ symfonické.

Zajímavé ovšem je, že během svého života jako skladatel velkého uznání nikdy nedošel. (Jistě v tomto ohledu zdaleka nebyl ojedinělou výjimkou.) O to větší satisfakce se mu však dostalo po smrti, kdy se postupně stal jedním z velice uznávaných a „vizionářských“ autorů, někdy až neuvěřitelným způsobem reflektujících ve své tvorbě celou tu obrovitou rozporuplnost budoucího dvacátého století.

Mimochodem, dalším výrazným rysem jeho unikátní osobnosti bylo také vegetariánství, které považoval za důležitý zdroj svého vnitřního duchovního růstu.

Vídeňská opera pod Mahlerovým vedením zažila v letech 1898-1907 období rozkvětu a slávy. V této době se také oženil, v roce 1902 pojal za manželku hudební skladatelku Almu Schindlerovou.

Po skončení vídeňského angažmá odchází Mahler do Ameriky, aby zde na významných vedoucích uměleckých pozicích v Metropolitní opeře i v newyorské Philharmonic Society završil svou výraznou uměleckou životní dráhu. Bohužel se zde však již po určité době začalo projevovat i jeho infekční srdeční onemocnění. Proto na počátku roku 1911 ukončuje svůj americký pobyt a přes Paříž odchází zpět do své „domovské“ Vídně, kde však chorobě přes veškerou lékařskou péči o nějaké tři měsíce později, v nepříliš pokročilém věku nedožitých 51 let, podléhá.

2. Leonard Bernstein

Leonard Bernstein (25. srpna 1918 - 14. října 1990) pochází z rodiny ukrajinského židovského obchodníka, která přišla do Ameriky v prvním desetiletí dvacátého století. Narodil se v Lawrence, ve státě Massachusetts. Vlastním jménem Louis, jméno Leonard převzal oficiálně ve svých šestnácti letech. Od raného dětství projevoval intenzivní zájem o klavír, dokonce si prý sám zaplatil první lekce z dětských úspor. Klavíru, hudbě a komponování se následně věnoval celá léta, taktéž pak i jako žák Bostonské latinské školy. Vystudoval Harvardovu univerzitu (založena roku 1636, je vůbec nejstarší a jednou z nejprestižnějších univerzit na území USA). Absolvoval zde v hudebním oboru v roce 1939, a již tady se stal výraznou postavou v kolektivu velmi nadaných spolužáků, mnoha pozdějších významných amerických osobností.

Poté pokračoval ve studiích hry na klavír, instrumentace a dirigování na filadelfském Curtisově institutu ve třídě profesora Fritze Reintera. Zde absolvoval v roce 1942. V létě roku 1940 se účastnil seminářů a mistrovských kurzů ve slavném berkshirském letním středisku Bostonského symfonického orchestru Tanglewoodu. Jejich umělecké vedení bylo v té době v rukou dirigenta Sergeje Kusevického a Leonard Bernstein se zde posléze stal jeho asistentem. (Po Kusevického smrti v roce 1951 po něm na mnoho let tento vedoucí umělecký a pedagogický post převzal.)

Od září roku 1943 působil v New Yorku jako asistent u Newyorské filharmonie. A již o dva a půl měsíce později, po geniálním záskoku za onemocnělého Bruno Waltera dne 14. listopadu 1943, začala raketově stoupat jeho dirigentská kariéra. Z té doby pochází také jeho První symfonie „Jeremiáš“, ověněná Cenou hudebních kritiků.

O rok a půl později již byl „Lenny“ jmenován hudebním ředitelem Newyorského Symfonického Orchestru (1945-1947) a v následujících letech postupně pohostinsky procestoval značnou část Ameriky, Evropy a také tehdejší „Britské mandátní Palestiny“, pozdějšího Izraele, který se stal jeho celoživotní „srdeční záležitostí“.

Současně s jeho rozšiřujícími se hudebními aktivitami a vzrůstající hudební proslulostí se koncem 40tých let začaly šířit pomluvy o jeho sexuální orientaci (známý je např. výrok jeho přítelkyně Shirley Rhoades Perle o tom, že "potřeboval muže sexuálně a ženy emocionálně"). Snaha o jejich zastavení byla také pravděpodobně jedním z důvodů, proč se, zřejmě i na radu svého tehdejšího mentora Mitropoulose, v roce 1951 oženil. Vzal si chilskou klavíristku Felicii Cohn Montealegre, z manželství vzešly tři děti, ale později se rozpadlo.

V roce 1958 byl jmenován hudebním ředitelem Newyorské filharmonie a na pomyslném žebříčku světových hudebních „postů“ tak stanul na jednom z nejvyšších možných stupňů. Za 11 let svého „šéfování“ (do roku 1969) zde oddirigoval neuvěřitelných 831 koncertů. Ve své paralelní kompoziční činnosti pak hojně využíval jazzových prvků a to v rozličných žánrech např. skladeb symfonických, chorálových i muzikálů (bezkonkurenčně nejznámější West Side Story).

Jakožto stále uznávanější dirigent a posléze dokonce jedna z nejzářivějších dirigentských hvězd 20. století byl opakovaně vítán na neproslulejších světových hudebních pódii, festivalech a v operních domech (mj. například Boston, LSO, Vídeňská filharmonie, Izraelská filharmonie aj.). Nemalou jeho osobní zásluhou bylo mimo jiné celosvětové rozšíření zájmu o skladby Gustava Mahlera a Charlese Ivese.

Pokud se týká celkové popularizace hudby, je Leonard Bernstein opět zářným příkladem celosvětového formátu. Díky televizním programům, počínaje desetidílným pořadem Omnibus ve druhé polovině padesátých let, přes 15 programů pro dospělé již v čele Newyorské filharmonie, až k nejznámějšímu třiapadesátidílnému cyklu pro mladé „Young People's Concerts with the New York Philharmonic“ (1958-1973), stal se L. Bernstein známou americkou kulturní osobností první velikosti a mezinárodně uznávaným hudebním popularizátorem. Přispěly k tomu samozřejmě i jeho další aktivity, jako je psaní knih o hudbě nebo mezinárodní mírové iniciativy, vyjadřované vesměs - jak jinak než opět hudbou. Značnou publicitu získala např. „Cesta pro mír“ do Athén a Hirošimy v r. 1985 ke 40. výročí svržení atomové bomby na Hirošimu, nebo v prosinci 1989, v době vrcholící revoluce ve východní Evropě, provedení Beethovenovy Ódy na radost na obou stranách Berlínské zdi. Na jaře roku 1990 „ve stejném smyslu“ vystoupil po

čtyřiceti letech podruhé v Praze (poprvé v r.1946), když s Českou filharmonií uvedl na koncertě Pražského jara také Beethovenovu Devátou symfonii.

Na podzim téhož roku pak Leonard Bernstein ve věku 72 let umírá na rakovinu plic.

3. Václav Neumann

Václav Neumann (29. září 1920, Praha - 2. září 1995, Vídeň) studoval hru na housle a dirigování soukromě a na pražské konzervatoři, kam přišel po maturitě na gymnáziu. Konzervatoř absolvoval v roce 1944 a již v následujícím roce se stal členem violové skupiny v České filharmonii. Paralelně se krátce jako zakládající člen podílel na počátcích Smetanova kvarteta, ale symfonické „touhy“ v jeho dalším uměleckém růstu brzy převážily. Příležitostně s vesměs pozitivními hodnoceními dirigoval rozhlasový orchestr, a když v březnu 1948 v České filharmonii úspěšně zaskočil za Rafaela Kubelíka, byl zde po jeho odchodu do zahraničí jmenován šéfem. To však netrvalo dlouho, rezignace na tento přece jen ještě náročný post, následovala poměrně brzy.

V letech 1951-54 působil jako umělecký ředitel symfonického orchestru v Karlových Varech, jistou dobu pak „šéfoval“ v tehdejší Symfonickém orchestru v Brně, a poté stál, v letech 1956-63, v čele symfonického orchestru FOK, opět v Praze.

Paralelně s těmito činnostmi zajížděl od roku 1955 na pohostinské spolupráce do berlínské Komické opery. Patrně nejúspěšnější z jeho místních krací se staly Janáčkovy Příběhy lišky Bystroušky ve spolupráci s renomovaným německým operním režisérem Walterem Felsensteinem. Tato inscenace získala několik mezinárodních ocenění, a krom výrazně vysokého počtu repríz na domácí scéně mj. úspěšně hostovala i v Paříži.

Jako reakce na tyto úspěchy v německy mluvících oblastech mu byl v roce 1964 nabídnut post uměleckého ředitele v symfonickém tělese Gewandhausorchester Lipsko. Zde V. Neumann působil 4 roky a krom koncertní produkce pořídil s orchestrem i několik zajímavých nahrávek, mj. i Mahlerovy Symfonie č.5 (pro společnost Vanguard Records).

V roce 1968 se, po emigraci Karla Ančerla v důsledku známých srpnových událostí (stal se, pro léta 1970 - 1973, šéfem v kanadském Toronto Symphony Orchestra), opět uvolnilo místo v čele České filharmonie. Tentokrát tato situace zastihla Václava Neumanna takřikajíc „plně připraveného“, dostatečně renomovaného, zkušeného a, jak se říká, na vrcholu uměleckých sil.

Následovala 2 desetiletí oboustranně plodné umělecké práce s prvním českým orchestrem. V letech 1970 - 1973 Neumann paralelně působil ještě na postu generálního hudebního ředitele Státní opery v německém Stuttgartu, ale posléze byl plně vtažen do pražského dění. Orchester České filharmonie, tehdy již umělecky stabilizované, renomované a na srovnatelné mezinárodní úrovni hrající těleso, dosahoval pod vedením nového šéfa čím dále výraznějších mezinárodních úspěchů.

Vedle pozoruhodné pražské i zájezdové koncertní činnosti šlo především o kompletní vícenásobné natočení díla Gustava Mahlera pro české a později i pro japonské gramofonové společnosti. Samozřejmostí pak pochopitelně byl trvalý zájem k symfonické tvorbě Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany. Dále se V. Neumann profiloval jako svébytný interpret české hudby 20.století, s výrazným zaměřením např. na dílo Leoše Janáčka, Bohuslava Martinů, ale třeba i Miloslava Kabeláče a jiných tehdy ještě žijících autorů.

Jako autentický interpret české hudby byl zván i do zahraničí (například vídeňská inscenace Rusalky, několik zahraničních nastudování Prodané nevěsty aj.).

Na podzim roku 1989 došlo k historicko-politické situaci, díky níž se Česká filharmonie, s Václavem Neumannem v čele, vzhledem ke spontánní podpoře protirežimní a protikomunistické opozice (protestní prohlášení „Několik vět“), stala jedním z katalyzátorů nastupující Sametové revoluce a symbolů zásadního „demokratizačního“ postoje ve Východní Evropě.

Neumannovo funkční období v čele České filharmonie pak skončilo v následujícím roce 1990. Ale vzhledem k obtížnosti celkové situace, nestabilitě a sporům ohledně dalšího uměleckého vedení ansámblu, byl Českou filharmonií znovu požádán, jako jakýsi „stabilizující faktor“, o vedení orchestru v sezóně 1992 - 1993.

Václav Neumann zemřel na počátku září roku 1995 ve Vídni ve věku nedožitých pětasedmdesáti let.

4. Symfonie číslo 5 cis moll

Pátá symfonie byla zkomponována v letech 1901 a 1902, v době Mahlerova vrcholícího vídeňského období, povětšinou během letních měsíců na jeho nově pořízeném letním sídle v Maiernigg.

Mahler působil v té době na de facto vrcholných evropských hudebních postech - byl úspěšným ředitelem vídeňské Státní opery a hlavním dirigentem Vídeňské filharmonie, podle vzpomínek přátel ani sám nemohl uvěřit tomu, jak daleko se dostal od skrovných začátků. V roce 1902 navíc našel i doposud v jeho životě chybějící lásku, poznal se a následně i oženil s Almou (roz. Schindler), a v létě 1902 již ihned očekávali ve své letní vile dítě. Ale zároveň ještě předtím, na počátku roku 1901 prošel i velmi silnými zdravotními komplikacemi, kdy se podle slov ošetřujícího lékaře nacházel na samé hranici života a smrti.

Toto vše se pochopitelně u tak oduševnělého člověka nemohlo neprojevit i v jeho hudbě. Proto v Páté symfonii v hojně míře nacházíme Mahlerovy charakteristické a i - jak se v jeho díle stává častěji - rozporuplné až extrémní výrazové polohy. Jsou zde pasáže optimistické, pevné, sršící energií silné úspěšné osobnosti, nalezneme prvky přírodní i intimní lyriky, duchovního nebeského světla i prostého hlubokého lidského štěstí, - a na straně druhé též oblasti nezměrného smutku a počátků postupně se vkrádající nostalgie, ale také výraz snahy o hlubší pochopení jsoucna na této Zemi, počátky též určitého, celkem laskavého a rozhodně velkorysého postupného vyrovnávání se s nepřekročitelnými hranicemi možností lidské existence.

Hudební i emocionální rozměr rozložitě, přibližně 70ti minutové pětivěté skladby je impozantní. Mezi nejznámější charakteristické prvky díla patří sólo trubky hned v úvodních taktech počátečního Smutečního pochodu, a slavná 4.věta - smyčcové Adagietto.

Obsazení orchestru

Jako u většiny rozsáhlých Mahlerových symfonických partitur, i zde je jeho typický pozdně romantický bohatý hudební jazyk umocňován i odpovídajícím orchestrálním systémem, s řadou rozšíření a zdvojení i plnou škálou vedlejších nástrojů v sekcích

dřevěných dechů (picc., c.ing., bascl. i cfg), rozšířeným počtem žestů (4-6-3-1) i některými v té době nepříliš obvyklými bicími nástroji (tam-tam, zvonkohra, bič). Tomuto všemu pak je samozřejmě potřeba, aby barevně i dynamicky odpovídala „patřičně mohoucí“ konfigurace smyčcového aparátu. Harfa, vznášející se posléze nad pomalými táhlými vlnami smyčcového Adagietta, jen barevně dokresluje celkový rozlehlý zvukový prostor a dodává citlivé, působivé, mistrovsky zvládnuté a přitom neustále vynalézavé instrumentaci potřebnou plasticitu.

První dvě věty tvoří “část I” symfonie (jak je uvedeno v partituře), dlouhé Scherzo představuje část II, a poslední dvě věty tvoří část III.

5. Srovnávací interpretační poznámky k Páté symfonii z hlediska dirigenta - úvod

5.1. Použité nahrávky a partitura

Nahrávka č. 1

Gustav Mahler
Symfonie č. 5 cis moll

Česká filharmonie
dirigent Václav Neumann

1. Trauermarsch. In gemessenem Schritt. Wie ein Kondukt (Smuteční pochod. Uměřeným krokem. Jako průvod))	11:03
2. Stürmisch bewegt. Mit grösster Vehemenz (Bouřlivým pohybem. S největším úsilím)	13:39
3. Scherzo. Kräftig, nicht zu schnell (Energicky, ne příliš rychle)	18:36
4. Adagietto. Sehr langsam	10:02
5. Rondo. Finale. Allegro	16:08
TOTAL TIME	69:49

Natočeno v Dvořákově síni pražského Rudolfinu ve dnech 31.ledna - 2.února,
7.a 16.února 1977

zvukový režisér Milan Slavický

zvukový mistr Stanislav Sýkora

produkce SUPRAPHON n.p.

Nahrávka č. 2

Gustav Mahler

Symphony No. 5 in C sharp minor

Vídeňští filharmonikové
dirigent Leonard Bernstein

1. Trauermarsch. In gemessenem Schritt. Wie ein Kondukt	12:22
2. Stürmisch bewegt. Mit grösster Vehemenz	13:25
3. Scherzo. Kräftig, nicht zu schnell	17:58
4. Adagietto. Sehr langsam	11:52
5. Rondo. Finale. Allegro	13:34
TOTAL TIME	69:11

Natočeno na koncertě ve Velkém (Zlatém) sále Vídeňského hudebního spolku
(Wiener Musikverein)

Režie Humphrey Burton

Produkce UNITEL mbH & Co. Mnichov, 1973

Vydání partitury

K analýze je použita partitura nakladatelství C. F. PETERS LEIPZIG č. 9015, vydání z roku 1904.

5.2 Terminologie, překlady, zkratky, údaje

- Krom obvyklých výrazů či zkrácených výrazů, známých z obecného hudebního názvosloví, jsou užity názvy

Václav Neumann - pro označení nahrávky Václava Neumanna s Českou filharmonií
a

Leonard Bernstein - pro označování nahrávky Leonarda Bernsteina s Vídeňskými filharmoniky.

- Italské hudební názvosloví je považováno za obecně srozumitelné a jako takové není překládáno. Je zde ve dvojitým významu:

- a) jako citace autorova předpisu z partitury, a v tom případě je psáno buď typem písma **bold**, případně **italica bold** v nadpisech (podle originálu v partituře), anebo „*italica*“ v uvozovkách, pokud se tyto předpisy znovu citují v dalším textu
- b) v textu, kde je pisatel této práce užívá sám, ve smyslu běžně používané „obecné hudební mluvy“, v níž hudební názvosloví je tradičně v italštině či v italských zkratkách. V těchto případech je psáno typem písma *italica* bez uvozovek.

- Autorovy německé zpřesňující interpretační pokyny z partitury jsou opatřeny překladem („**typ písma bold, v uvozovkách a celé v závorce**“) za pomoci internetového překladače Google, v názvech vět pak překladem **v typu písma bold** z textu přebalových tiskovin k českému CD, vydanému firmou Supraphon.

- Číselné hodnoty udávající tempo jsou v obecně používané tempové stupnici „MM“ (Maelzelův metronom).

- Originální partitura neobsahuje uváděná čísla taktů. Použitá čísla taktů jsou pro účely této studie a detailnější „síť záchytných bodů“ dopočítána pisatelem práce.

6. První věta

I.

1. Trauermarsch. Smuteční pochod.

takt č. 1 **In gemessenem Schritt. Streng. Wie ein Kondukt.**
(předznamenání 4 křížky)
(„Uměřeným krokem. Jako průvod.“)

Trubka sólo, dvoupůlový takt, „na 2“.

Úvodní pasáž skladby je koncipována jako sólový vstup trubky (v cis moll), s charakteristickými triolovými zdvihy. Vzhledem k této sazbě je možné, aby dirigent ponechal hráči na trubku dostatek prostoru k „osobnímu vyjádření“, včetně případných rytmických licencí, a v podstatě přebral vedoucí roli až v taktech 12 (nástup lesních rohů) a 13 (tutti).

Tento úvodní vstup vyznívá v nahrávce L. Bernsteina poněkud klidněji, ačkoliv nepochybně nejméně stejně „pevně“.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 66

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 58

takt č. 21 **č. 1** (v partituře)

takt č. 23 **Pesante**

Ovšem již kolem taktu 20 je tempo přibližně stejné a v následujících výrazných „sestupných“ taktech lesních rohů se pohybuje v hodnotách

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 66

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 66

takt č. 32 **č. 2** (v partituře) **Etwas gehaltener.**

(„Poněkud držet.“)

Tomuto nastavení odpovídá i tempo známého „smutečního pochodu“ ve smyčcích, které ovšem oba interpreti oproti úvodu poněkud oživují. Zejména V. Neumann má pocitovou tendenci jít poněkud, i když jen nepatrně, vpřed.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 66

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 66

takt č. 61 **č. 3** (v partituře) **Wie zu Anfang.**

Přesto, že tento tempový předpis v partituře říká „jako na začátku“, je potřeba jej vnímat spíše ve vztahu k opětovnému druhému exponování

počátečního trubkového tématu, než exaktně k tempu samotnému. To je ve shodě obou nahrávek již poněkud „méně zastavované“

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 72

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 69

takt č. 69 **Nicht schleppen.**

(Netáhnout.“)

takt č. 89 **č. 4 (v partituře) Wieder etwas gehaltener.**

(„Opět poněkud držet.“)

Druhá expozice smutečního pochodu se výrazově poměrně podobá té první, tempově taktéž, ačkoliv i při relativně stejném výchozím tempu má Leonard Bernstein v rubatových pasážích opět tendence spíše tempo „držet zpět“ a Václav Neumann opět místy spíše „zhybňovat“.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 69

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 69

takt č. 109 **(sehr steigernd)**

(„významně stupňovat“)

takt č. 119 změna předznamenání 4 bé

takt č. 121 **č. 5 (v partituře)**

Pasáž dřevěných nástrojů. Výraz smutečního pochodu se zde stává ještě „naříkavějším, lkavějším“, což se projevuje i interpretačně - zatím co V. Neumann situaci řeší zejména protaženými, zpomalenými zdvihy k taktům 121 a 123, L. Bernstein s podobným přístupem dokonce ještě, možná také s „výhledem na další vývoj“ a „strategickým nabíráním kontrastového potenciálu“, nepatrně tempo zpomaluje.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 69

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 63-66

takt č. 133 **č. 6 (v partituře)**

Závěr úvodní části opět ve smyčcích, situace se nikterak závratně nemění, hudba spíše doznívá.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 69, zklidňování až na MM 63

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 66, zklidňování zhruba na MM 60

takt č. 155 **č. 7 (v partituře) Plötzlich schneller.**

Leidenschaftlich. Wild. (změna předznamenání 5 bé)

(„Náhle rychleji. Vášnivě. Divoce.“)

Prudká překvapivá změna atmosféry, „exploze“ zvuku i emocí. (stále zůstává dvoupůlový takt, dirigovaný „na 2“). Tempová shoda obou dirigentů

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 108

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 108

takt č. 173 **č. 8** (v partituře)

Bez tempových změn, „stále vpřed“! Emotivní a virtuózní smyčcová pasáž se zvýrazněnými, „zasekávanými“ synkopami lesních rohů

takt č. 194 **Pesante.**

Skutečně *pesante*, v tomto taktu předepisované, je ovšem na obou nahrávkách anticipováno snížením tempa prakticky už někde v polovině „výšlapu“ lesních rohů, tj. cca od taktu 192, když předchodí „*precipitato*“ (uspíšit) v taktu 190 pohání hornisty vpřed hlavně po někdy třeba trošičku „lepidivé“ ligatuře v t. 189. Tato drobná tempová licence však jen atmosféru obohacuje a dává o to víc vyniknout návratu *a tempo* v taktu 195, viz dále.

takt č. 195 **č. 9** (v partituře) **a Tempo.**

Toto „*a Tempo*“ nastupuje v obou případech opět „nekompromisně“

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 108

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 108

takt č. 211 **č. 10** (v partituře)

Stále v tempu.

takt č. 220 **poco rit.**

Také v tomto případě je brána jednotaktová poznámka „*poco rit.*“ na obou nahrávkách s rezervou a spíše v dimenzích rozsáhlé až gigantické stavby, a ono malé zpomalení je připravováno již s několikataktovým předstihem.

Václav Neumann - první „závan“ povolení tempa pocitujeme zhruba od taktu 215

Leonard Bernstein - zpomalení samotné lze zaregistrovat zhruba od taktu 218, ale je anticipováno dost dlouho předtím, a to zdůrazněnými, až „zatěžkanými“ akcentovanými čtvrtkami na 2. a 3. (zde čtvrtky s tečkou) době taktů 212 a 214.

takt č. 221 **a tempo**

In tempo...

takt č. 233 **Allmählich sich beruhigend.**

(„Postupně uklidňovat.“)

Václav Neumann - nepatrně větší zpomalení...

Leonard Bernstein - také jisté zklidnění..

takt č. 239 **č. 11** (v partituře) (změna předznamenání 4 křížky)

..takže v tomto bodě jsme zhruba na hodnotách

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 98..

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 100..

takt č. 242 **Unmerklich zu Tempo I zurückkehren.**

(„Nenápadně se vrátit do Tempo I.“)

..a tempo dále poměrně plynule klesá.

Zajímavým bodem zde jsou takty 247 - 249, kde, aniž by bylo v partituře předepsáno (předpis říká pouze „*cresc. molto*“), obvyklý interpretační úzus v tomto místě efekt velkého zesílení posiluje i jistým zpomalením. Zatímco

Václav Neumann - po rozšíření v t. 247 a 248 vrchol v t. 249 pouze naznačuje, a pokračuje pak dále ve zpomalování celkem plynule,

Leonard Bernstein - dotahuje podobné rozšíření v t. 247 a 248 až k poměrně velkému emocionálnímu (a zpomalovacímu) vrcholu v taktu 249, aby pak také vše zklidnil již „obvyklým“ způsobem a v souladu s předpisem partitury.

takt č. 254 **Tempo I.**

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 63

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 63

což velmi dobře revokuje, víceméně v tutti celého orchestru, v charakteristické rytmické figuře triolového zdvihu a následující půlové noty, úvodní trubkové sólo celé věty.

Tempo v tubovém sóle v taktech 258-262 dále nepatrně klesá, jak je atmosféra opět převáděna do polohy hlubokého smutku v další variaci smutečního pochodu.

takt č. 263 **č. 12** (v partituře) **Schwer.**

(„Těžce.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 66

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 58

v kombinaci s vyššími fagoty a naopak nízkými flétnami a A-klarinetu, vycházejí opět mnohem zřetelněji a plastičtěji na nahrávce vídeňské.

Výrazná a k atmosféře hudby se velmi hodící jsou zřetelná pozastavení v taktech 306 a 312, v tomto druhém případě ještě jako zdůraznění - „propad“ velmi slabé dynamiky „*ppp*“ v následujícím taktu 313.

Takty 313 - 317, v pojetí V. Neumanna si zachovávají určitou „smuteční kráčivost“, zatímco v provedení L. Bernsteina zde docházíme až téměř „nadohled“ k bodu absolutního zastavení veškerého pohybu.

Tympánové sólo opět v základním „trubkovém významu“ (ona pro celou větu - a svou výrazností de facto i pro celou tuto symfonii - charakteristická tématická zdvihová triola plus půlka na těžké době následujícího taktu), a dokonce v mezích technických možností tympanů zmelodizované, jen příslušným odpovídajícím způsobem plochu uzavírá, „zamýšlí se“, a vytváří přechod k závěrečné části věty.

takt č. 323 **č. 15** (v partituře)

(změna předznamenání - bez předznamenání)

Následující blok hudby se odvíjí, podobně jako již v této větě dříve, ve velmi „romantickém“ a emocionálně vypjatém duchu.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 84, místy až 88

Leonard Bernstein - ponechává prvních šest taktů jako poněkud „váhající“, citově ale velmi vzrušený „rozjezd“, a teprve v místě

takt č. 329 **steigernd**

(„zvýšit, stupňovat“)

Leonard Bernstein - stabilizuje tempo na hodnotě kolem „půlka rovná se MM 80“

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 84-místy 88

V zásadě velmi podobná tempová situace nastává i v číslech

takt č. 337 **č. 16** (v partituře) a

takt č. 357 **č. 17** (v partituře),

kde partitura klade na dirigenta největší nároky hlavně pokud se týká vypracování frází, dynamických a zvukových jemných odstínění a vyvážení jednotlivých skupin, zejména poměru mezi celkově výrazně exponovanými žesti ve vztahu ke smyčcům a dřevěným nástrojům. Samozřejmě těmto požadavkům opět velmi dobře vyhovují obě provedení, dávající znamenité

hráčské příležitosti vynikajícím instrumentalistům obou symfonických ansámbly.

Na konci zmiňovaného úseku, kde napětí stále poněkud stoupá, přichází rozšíření a zpomalení v taktu 367 a hlavně 368, a překvapivý vstup do „nové dimenze“...

takt č. 369   **č. 18 (v partituře) Klagend.**
(„Plačtivě.“)

Je to bod, který velmi dobře známe i z jiných Mahlerových děl, například ze závěru 4. věty jeho 2. symfonie. Je to moment, kdy se, v podstatě „bez výstrahy“, před posluchačem rozhrne ona pověstná „opona“, a do té doby svými „závažnými nejhlubšími emocemi“ zcela naplněný a zahlcený člověk se v jednom jediném taktu rázem stává „bezvýznamným pozemským červíčkem“, nečekaně, překvapeně a s okamžitou smělou úctou, respektu a bázňí náhle patřícím do obrovitého, nezměrného prostoru univerza, stává se zrnkem písku spočívajícím „v tom momentě“ tváří v tvář dosud netušené a exponenciálně větší „nadzemské autoritě“. Je to svým způsobem šok, naprostá změna všech hodnotových měřítek, memento..

Interpretačně kupodivu toto místo nepotřebuje žádná zvláštní agogická či jiná opatření, vše se odehrává výrazně v rovině pocitové, pramenící z prudké proměny charakteru hudby.

Takže po předchozím zpomalení v t. 368 oba interpreti v zásadě drží své předchozí tempo

Václav Neumann - pólka rovná se přibližně MM 80

Leonard Bernstein - pólka rovná se přibližně MM 72

a jen velmi zvolna jej „ztrácejí“ při respektování následných tempových předpisů.

takt č. 372   **Zurückhaltend.**
(„Opatrně“. „Držet zpět.“)

takt č. 377   **Poco meno mosso.**

Václav Neumann - pólka rovná se přibližně MM 72

Leonard Bernstein - pólka rovná se přibližně MM 69

takt č. 386   **Streng im Tempo.**
(„Přísně v tempu.“)

V tomto bodě, kde je ovšem možno si pokyn „*přísně v tempu*“ (= v kterém?) vykládat více způsoby, řeší Václav Neumann situaci „antizpomalením“ a udržuje ještě „smutečně pochodující“ sólovou trubku i smyčcové tremolo pod ní raději na hodnotě kolem

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 80,
zatímco Bernsteinův výklad by v překladu mohl znít jako něco ve smyslu „dále nezpomalit“, a nechává trubku volně, avšak bez dalšího *ritardanda* plynout, asi v tempu

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 66
a to až do taktu 391, kde ovšem po respektování předchozího pokynu

takt č. 389 **Nicht zurückhalten.**

(„Nedržet zpátky.“)

dělá Leonard Bernstein velmi výrazné *ritardando*, které ho pak plynule převede do závěrečného opět

takt č. 393 **č. 19 (v partituře) Schwer.**

(„Těžce.“)

Jako i v předchozích případech, i zde tempové označení Václav Neumann spíše stylizuje, naznačuje

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 66,
zatímco Leonard Bernstein se předchozím výrazným zpomalením dostává do tempa, které působí opravdu věrohodně „těžce“, „těžce do všech důsledků“

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 54,
a jehož charakter je ještě zvýrazňován agogickými změnami, zastavovanými či záměrně „přehnaně artikulovanými“ (= zastavujícími) zdvihy.

takt č. 401 (změna předznamenání 4 křížky)

Tento úplný závěr věty v obou případech v podstatě velmi logicky vyplývá z předchozího vývoje na obou „kolbištích“:

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 69, vede doznívající hudbu vcelku konzistentně v klidném, ale „středním“ tempu až do konce,

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 54, dohrává poslední takty věty důsledně v tempu a smyslu onoho naposledy předepsaného „Schwer“.

takt č. 415 **k o n e c 1. v ě t y**

7. Druhá věta

2. *Stürmisch bewegt. Mit grösster Vehemenz.* („**Bouřlivým pohybem. S největším úsilím.**“)

Alla breve takt, opět dirigováno „na 2“.

Výchozí tempové hodnoty srovnávaných nahrávek jsou

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120

takt č. 1 ***Stürmisch bewegt. Mit grösster Vehemenz.***
(bez předznamenání)
(„**Bouřlivým pohybem. S největším úsilím.**“)
(*rit.*)

Interpretačně „ne úplně jednoduché“ místo (s analogií ve třetím taktu). Spočívá v přesném nasazení a ukázání tempa vždy ve zdvihu k 1. a 3. taktu, ale vzápětí hned zpomalení, (počeštěnou a poněkud zlidovělou hudební řečí tzv. „počkáto“ ve druhé polovině taktu), a ještě jednou totéž v t. 3, vždy v perfektní souhře vcl., cbs., 2 fg. a cfg., a do nich „zařezávající“ osminové *secco* akordy v horních smyčcích a trubkách.

takt č. 2 (*a tempo*)

takt č. 3 (*rit. - a tempo*)

Tedy tato „paráda“, ještě podtrhující celkovou hektičnost danou výrazovým / tempovým předpisem na počátku, proběhne v úvodu věty celkem dvakrát (a je mnohem, mnohem zřetelnější na nahrávce vídeňské), než se v

takt č. 5 ***a tempo***

tempo opět ustálí na výchozí hodnotě.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Výraz hudby zde jasně vychází z onoho interpretačního pokynu „**S největším úsilím**“ a klade důraz na to „úsilí“, na pocit „těžké práce“.

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120

V této nahrávce naopak zřetelně převládá složka „**Bouřlivým pohybem**“. Tempo je zde výrazně rychlejší, okamžitě nás vtáhne do pravého ohňostroje, gejzíru orchestrální barevnosti a také preciznosti, „zvukařské“, i nástrojové virtuozity.

A podobná situace je i zde, po vypjatém vrcholu ve *fff* v taktu 66, z něž se v následující sedmitaktové pasáži hudba „bleskurychle spouští dolů“ do téměř až pocitového zastavení v *pp* (temp. v t. 73) v ještě zrychlujících dřevěných „hadech“.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 116

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM až 138

takt č. 74

č. 5 (v partituře) **Bedeutend langsamer** (*im Tempo des ersten Satzes „Trauermarsch“*).

(změna předznamenání 4 křížky)

(**„Významně, podstatně pomaleji** (*V tempu první věty „Trauermarsch“*).

První významný kontrast od počátku věty, po čtyřapůltaktovém „úvodu“ stabilizujícím novou doprovodnou fakturu, přichází nejprve v celcích v f moll tklivé a „vzlykající“ téma z první věty, vzdouvající se postupně i v dalších nástrojích k vyšším a vyšším výrazovým vlnám mahlerovského vnitřního smutku a dalších podobných, temněji se chvějících strun jeho duše.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 84, tedy tempový rozdíl oproti předchozí části je řádově 22 metronomických úderů za minutu.

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 76. V tomto případě, v porovnání s bouřlivým závěrem předchozí hudby, je tempový rozdíl „úctyhodných“ 62 úderů za minutu, tj. opravdu obrovský kontrast.

takt č. 87

etwas hervortretend (Cl.1, 2)

(**„lehce vystupující“**)

první a druhý klarinet se na tři takty vmísí do cellové melodie temnou barvou spodního rejstříku

takt č. 101

č. 6 (v partituře)

Téma přebírají první housle. Ani jedna nahrávka nebere příliš vážně náhlá *pp* v taktech 103 a 105. Jsou ostatně psána jen v primu, a k jejich výraznějšímu dopadu by musela být aplikována plošně, celým vertikálním průřezem partitury.

takt č. 108

Zdvihem k následujícímu taktu přebírají téma lesní rohy, se „zvoláními“ a „komentáři“ vrchních dřev.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 100

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 80, na nichž sice začíná, o to je však zrychlení opět větší.

takt č. 252 **poco rit.**

Zde je zpomalení sice dosti výrazné, ale pouze „lokálního charakteru“, aby překvapivě zdůraznilo opět následující tempo:

takt č. 254 **č. 14 (v partituře) Tempo.** ,

respektující opět výchozí hodnoty věty

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126.

takt č. 258 **Unmerklich belebend.**

(„Neznatelně oživeně.“)

takt č. 261 **Immer noch drängend.** (od druhé poloviny taktu)

(„Stále naléhavěji.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 108

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 138

Druhý velký předěl nyní přináší hudbu opět z první věty:

takt č. 266 **č. 15 (v partituře)** (změna předznamenání 5 křížků)

Plötzlich wieder bedeutend langsamer.

(Tempo des ersten Satzes: Trauermarsch.)

(„Najednou mnohem pomaleji.

(Tempo první věty: Smuteční pochod.)“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 72

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 66

takt č. 284 **č. 16 (v partituře)**

A smuteční pochod se postupně stává pochodem optimističtějším..

takt č. 288 **Piu mosso subito,**

aber immer noch nicht so schnell wie zu Anfang.

(změna předznamenání 4 bé)

(„Piu mosso subito,

ale stále ještě ne tak rychle jako na začátku.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104 (zde už víceméně výchozí hodnoty dosaženo je)

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 108.
takt č. 308   **č. 17** (v partituře) **Unmerklich drängend.**

(„Neznatelně naléhavěji.“)

V obou případech je tento bod „znatelný“, jako výchozí pro opětovné zrychlování -

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120

takt č. 315   **rit.**

takt č. 316   **Pesante. (Plötzlich anhaltend)**

Pesante. („Náhle vytrvale, zadržovaně“),

a zatěžkávaný slavnostní žesťový a tympanový vrchol má shodné tempové hodnoty

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 76

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 76.

takt č. 322   **č. 18** (v partituře) **Tempo I subito.**

„Stříhem“ přichází opět „hudba I“ z této věty.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112, a registrujeme zde, v „makrostruktuře“, zrychlení, určitý „nárůst bouřlivosti“ oproti počátku a druhé citaci ve větě.

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126, což je oproti počátku také nepatrné zrychlení „o jednu tempovou čárku“, - „dokonalá bouřlivost“.

takt č. 336   **č. 19** (v partituře)

takt č. 352   **č. 20** (v partituře) (změna předznamenání 1 křížek)

takt č. 356   **Etwas langsamer (ohne zu schleppen).**

(„Poněkud pomaleji (bez brzdění).“)

„Smutné mollové téma“, tentokrát v e moll, již začíná pozbývat své původní tesklivosti - předpis již zní jen „poněkud pomaleji“ - a stává se čím dál vášnivějším:

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 92

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 100.

takt č. 372   **č. 21** (v partituře)

takt č. 388   **č. 22** (v partituře)

Sem směřuje jedna z dalších velkých gradací - se shodným zpomalením na vrcholu:

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 92

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 92

takt č. 392

Nicht schleppen.

(„Netáhnout. Nebrzdit.“)

Mistrovská kompoziční výstavba interprety svým způsobem nabádá i tentokrát si pokyn „nebrzdit“ přeložit jako „poněkud vpřed“, a rozhodně nedělají chybu. Tahle hudba sama o sobě má obrovský tah a jde „jen“ o to, dobře rozvrhnout výrazové prostředky, „síly“ k nejvyššímu vrcholu, který stále ještě nenadešel.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 112

takt č. 400

č. 23 (v partituře)

takt č. 401

Nicht eilen.

(„Nespěchat.“)

Při uvedeném výchozím tempu se v téhle rozsáhlé a emotivní ploše odehrává řada agogických vln (výraznějších v nahrávce vídeňské), které dopad této rozeklané a vášněmi zmítané hudby ještě zvýrazňují a umocňují.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 96

takt č. 415

Gehalten.

(„Držet.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 96

takt č. 420

č. 24 (v partituře) **Etwas drängend.**

(„Poněkud vpřed.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 104

takt č. 424

Nicht eilen!

(„Nespěchat!“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104 a výrazně zpomaluje

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 76, zpomaluje a poslední takt 427 diriguje na 4

takt č. 428 **Wuchtig.** (změna předznamenání 6 bé)
(„Silně. Pádně.“)

Ty hlavní vrcholy věty jsou vlastně víceméně dva. Tento první, ač se jako vrchol vlastně ani netváří, a odehrává se v podstatě v nízké poloze, svou dynamikou, pádností, těžkostí a závažností rozhodně je jedním z bodů, do nichž celý dosavadní vývoj emocí a vášní rozsáhlé symfonické věty vyústí, zde spíše „se propadá“. Včetně všech hluboce smutných (smyčce) a leckdy tak hořce a syrově naturálních (trombony) podtónů, které „život též obsahuje“.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 66

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 58

takt č. 436 **č. 25** (v partituře)

Etwas drängend. (od druhé poloviny taktu)

(„Poněkud vpřed.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 88 a *poco a poco accelerando*

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 100 a *poco a poco accelerando*

takt č. 447 **Unmerklich drängend.**
(„Neznamenatelně vpřed.“)

I u V. Neumanna znatelné, u L. Bernsteina pak opět pravý gejzír nové energie

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 100

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126.

takt č. 448 **č. 26** (v partituře)

takt č. 463 **rit.** (ve druhé polovině taktu)

takt č. 464 **č. 27** (v partituře) **Pesante. (Plötzlich etwas anhaltend)**
(změna předznamenání 2 křížky)

Pesante. („Náhle poněkud zadržovat“)

Nyní dostává hudba postupně slavnostní až zářivý charakter. Je to dáno samozřejmě jasnou fakturou žesťů v konečně také převládajícím durovém tónorodu.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 76

- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 80
takt č. 469 **Allmählich fliessender.**
(„Postupně plynuleji.“)
 Jako již poněkolikáté, i zde oběma interprety bráno jako jasná instrukce pro rychlejší tempo -
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 92
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 112
takt č. 478 **č. 28** (v partituře)
takt č. 479 **Nicht schleppen. (Tempo I.)**
(„Netáhnout.“) (Tempo I.)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 80
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 112
takt č. 487 **Vorwärts (*unmerklich*)**
(„Vpřed (*neznatelně*)“)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 108
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120
takt č. 489 **accelerando**
takt č. 491 **a tempo**
takt č. 499 **rit.** (druhá polovina taktu)
- Ve skutečnosti je toto *ritardando* v obou případech spíše situováno již v obou triolových taktech 498 a 499, neboť následující „oficiální“, také autorem označený vrchol „andělského troubení“ ozdobeného smyčcovými a dřevěnými girlandami
- takt č. 500** **Höhepunkt**
(„Zdůraznit. Vyvrcholení. Vrchol“)
 je opravdu monumentální.
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 76-80
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 92
takt č. 501 **č. 29** (v partituře)
- Vyvrcholení však nemá dlouhého trvání, již o pět taktů později (takt 505) začíná postupné *diminuendo*, takže poslední výstup lesních rohů v taktech 510 - 512 je už pouhým vzdáleným zábleskem celé předchozí „té slávy“,
- takt č. 514** **Ritenuato. - - - -**
 a pasáž končí překvapivě zpomalená a v *pp* dynamice.

8. Třetí věta

II.

3. Scherzo.

Tříčtvrt'ový takt 3/4 „na tři“.

takt č. 1 **Kräftig, nicht zu schnell.** (předznamenání 2 křížky)
(„Energicky, ne příliš rychle.“)

Věta začíná „pozdravem“ *unisono* čtyř lesních rohů,

takt č. 3 **poco rit.**

na které ve třetím taktu naváže „sólový“ první, předepsaný v partituře jako „*Corno obbligato in F*“. Po jeho *crescendovaném* krátkém „zamyšlení“ začíná vlastní scherzo.

takt č. 4 **a tempo**

Jako i na jiných místech této symfonie, také zde jsme svědky odlišných výkladů toho základního předpisu **Energicky, ne příliš rychle.**

takt č. 5 **Nicht eilen.**
(„Nespěchat.“)

A tento pokyn různá pojetí ještě utvrzuje. Václav Neumann tuto větu tradičně vždy cítil a dirigoval celkem „rozšafně“ a to „ne příliš rychle“ si vykládá jako

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 144.

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 160,

a už z uvedeného vyplývá, že inklinuje blíže k výkladu „*Scherzo*“.

Tím je víceméně definován základní charakter celé první části do taktu 131.

takt č. 16 **č. 1** (v partituře)

takt č. 40 **č. 2** (v partituře)

takt č. 60 **Nicht eilen.**
(„Nespěchat.“)

Přesto zde drobné „finesy“ existují, - například flétnové „zezpěvnění“ (ovšem metronomicky takřka neměřitelné) na tomto „nspěchat“ (obě provedení).

takt č. 73 **č. 3** (v partituře)

Na č. 3 dále pokračuje

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 144, ale

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 166 -

mírně oživuje, „rozveseluje“, a vrací se zpět na původních MM 160 až na *ff* nástupu houslí v taktu 83.

takt č. 96   **č. 4** (v partituře)

takt č. 108   **Nicht eilen.**
(„Nespěchat.“)

Toto „nospěchat“ ve dřevech je u V. Neumanna opět „neměřitelně zezpěvnělé“ jako v prvním případě

Václav Neumann   -   čtvrtka rovná se opět přibližně MM 144, ale

Leonard Bernstein -   čtvrtka rovná se přibližně MM 152, tj. „zezpěvňuje měřitelně“.

takt č. 120   **Wieder fliessend.**
(„Opět plynule.“)

Obě interpretace se korektně vracejí do výchozích čísel a charakterů

Václav Neumann   -   čtvrtka rovná se přibližně MM 144

Leonard Bernstein -   čtvrtka rovná se přibližně MM 160.

takt č. 121   **č. 5** (v partituře)

takt č. 131   je bez jakéhokoli předpisu,

ale tradičně zde přechodové místo opět lesních rohů (podobně jako na začátku) začíná už zklidňovat, zejména na osminách v taktu 133, a následné *ff* s dvoutaktovým *decrendem* pak pohyb zastaví a připraví nové tempo.

takt č. 136   **č. 6** (v partituře) **Etwas ruhiger.**
(„Poněkud klidněji.“)

„Typické mahlerovské“ místo stylizované do pomalého třídobého tanečního „ländlerového“ charakteru.

Václav Neumann   -   čtvrtka rovná se přibližně MM 120,

Leonard Bernstein -   čtvrtka rovná se přibližně MM 112, ovšem spíše až od třetího taktu (138), po předchozím dvoutaktovém zastavovaném „rozjezdu“. Podobně i v dalším průběhu dělá více zpomalovacích a zastavovacích drobností, (např. t. 141 – 142

takt č. 150   **Rit.**
a výrazné také 149 – 150).

takt č. 151   **a tempo**

Zde obě nahrávky mírně polevují

Václav Neumann   -   čtvrtka rovná se přibližně MM 116, a

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se dokonce přibližně MM 96 (díky tomu předchozímu efektnímu dvoutaktovému zpomalení), ovšem od t. 153 začíná umně vykrouženými obloučky opět zvolna posunovat tempo vpřed. Na původní hodnotu MM 112 ho pak vrací na

takt č. 160 - nástup melodie v *a2* flétnách a sekundu. (LB-MM112)

takt č. 174 **č. 7** (v partituře) **Tempo I.**

(změna předznamenání 2 křížky)

Návrat hlavního tématu v hlavní tónině tentokrát variačně začíná oním „pozdravem“ v trubce (mnohem „bezpečnější“ než 4 corny ☺ na počátku), ovšem tentokrát na znějících tónech „a-cis-e“), polyfonicky ozdobeným ještě trombonem o dva takty dále (cis-fis-a), a to již přebírá své sólové „vyšívání“ opět „*corno obligato*“, už i tonálně stejně jako na začátku .

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 144

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 168, ještě oproti začátku na tempu „o čárku“ přidává a samozřejmě vzrůstající rychlosti odpovídá i způsob dirigování, už téměř výhradně „na jednu“.

takt č. 201 **č. 8** (v partituře)

takt č. 218 (změna předznamenání 4 bé)

takt č. 229 **Allmählich ruhiger.**
(„Postupně klidněji.“)

V obou případech téměř neznatelně.

takt č. 241 **Langsamer.**

(„Pomaleji.“)

Ani tato pasáž nezačíná o moc pomaleji -

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 132

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 160.

takt č. 251 (změna předznamenání 2 bé)

takt č. 252 **č. 9** (v partituře) **Wieder allmählich belebend.**

(„Opět postupně oživovat.“)

Václav Neumann - začíná z ještě o poznání klidnějšího tempa čtvrtka rovná se přibližně MM 128

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně těch MM 160, a nijak zvlášť už nezrychluje (moc ani nelze)

takt č. 262 **Drängend.**

(„Posouvat vpřed.“)

ani v této ploše.

Výrazný zlom je u L. Bernsteina až v posledním taktu před č. 10 v unisono třech B trubkách - podstatné zpomalení. (Václav Neumann zůstává na této nahrávce v tempu.)

takt č. 270   č. 10 (v partituře)

Mezi čísly 10 a 11 pravidelný taneční rytmus ustane, a dojde na v podstatě velkou, vypsanou, a výrazově podmanivou „kadenci“ prvního lesního rohu (alias onoho „*corno obbligato*“), doplněnou nejprve dalšími hornami a smyčcovými tremoly, a posléze smyčcovými zklidňujícími doprovody a „dohrávkami“ jednotlivých frází. (Obdobná pasáž přijde v této větě ještě jednou.) (Další poněkud podobně stylizovanou Mahlerovu „kadencovou“ aplikaci lesních rohů známe později také ještě ze druhé věty (Nachtmusik) jeho symfonie č. 7 - tam pomocí zvukomalby kravských zvonců jakoby situovanou do horského prostředí malebných Alp.)

V každém případě, tato „kadence“ má pevné členění a je autorem vybavena detailními instrukcemi – viz podrobný agogický rozpis níže. Přesto - anebo spíše právě tím je dán hlavní prostor sólistovi na lesní roh, a ze zbytku orchestru včetně dirigenta se v tomto momentě na chvíli stává doprovodný aparát.

takt č. 271	Etwas zurückhaltend. („Poněkud zdrženlivě.“)
takt č. 281	fermata (verklingend) fermata („doznívát“)
takt č. 282	Tempo (poco sostenuto)
takt č. 285	fermata (lang – „dlouhá“)
takt č. 286	quasi a tempo I.
takt č. 289	fermata (verklingend) fermata („doznívát“)
takt č. 290	zurückhaltend („zdrženlivě“)
takt č. 292	fermata (verklingend)

	fermata („doznívát“)
takt č. 293	a tempo I.
takt č. 298	rit. - - - -
takt č. 300	fermata (verklingend)
	fermata („doznívát“)
takt č. 301	a tempo
takt č. 305	fermata (lang – „dlouhá“)
takt č. 306	Rit. - - - -

„Regulérní orchestrální pořádek“ je opět nastolen po skončení kadence v
takt č. 308 **č. 11** (v partituře) **Molto moderato**
(změna předznamenání 1 bé)

Tato část věty obsahuje hudbu mírného až často komorního a poměrně intimního charakteru, který se až do čísla 14 příliš nemění.

Václav Neumann - začíná v tempu čtvrtka rovná se cca MM 126
Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 100 – ovšem opět po zastavovaném dvoutaktovém „rozjezdu“, a postupně *poco e poco* krůček po krůčku zrychluje.

takt č. 318 **poco rit.**

Výrazné *ritardando* ve fagotu, obě nahrávky, a následující

takt č. 320 **a tempo**

otevřít **Václav Neumann** - čtvrtka rovná se cca MM 132, a

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 120.

takt č. 337 (změna předznamenání 4 bé)

takt č. 343 **Fliesender, aber immer gemässigt.**
(„Plynuleji, ale stále umírněně.“)

Téměř bez tempových změn – „cesta je ještě dlouhá“.

takt č. 352 **č. 12** (v partituře)

Teprve chvíli po č.12 začíná L. Bernstein opět postupně neznatelně na tempu přidávat, takže

takt č. 379

na počátku cornového vstupu dosahuje rychlosti

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 132, a

Václav Neumann - čtvrtka rovná se cca MM 132 (beze změny).

takt č. 389

č. 13 (v partituře) **Nicht eilen.**

(změna předznamenání – bez předznamenání)

(„Nespěchat.“)

Václav Neumann - čtvrtka rovná se cca MM 126 (na trubkovém sóle začíná malinko klidněji oproti předchozí hudbě), a

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 144, tu pokračuje v dříve již nastoleném dlouhodobém *poco e poco accelerando*..

takt č. 397

O maličko zrychluje i

Václav Neumann - čtvrtka rovná se teď cca MM 132,

ale dále už plynou obě nahrávky opět v podstatě konstantně, hudba se spíše zklidňuje, až do

takt č. 416,

rit. - - - -, které ji „dle předpisu“ v posledních třech taktech vstup do reminiscence, připomínající „kadenci“ z č. 10, dosti přibrzdí.

takt č. 419

č. 14 (v partituře) **a tempo**

Podobný je i stylizovaný „příznávkový valčíkový rozjezd“, v němž obě nahrávky předpis „*a tempo*“ příliš nerespektují, začínají velmi pomalu, zastavovaně, a zrychlují postupně.

takt č. 429

a Tempo molto moderato.

(změna předznamenání 4 bé)

takt č. 434

allmählich bewegter, ins Tempo I. Übergehend

(„postupně zrychlovat, přecházet do Tempo I.“)

Je to celkem jasná anticipace až zde výslovně uvedeného zrychlovacího pokynu.

takt č. 448

č. 15 (v partituře) **Tempo I.**

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 176

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 176,

hudba ještě dále zrychluje, postupně přechází „na jednu“ a dostává se do „divokého tanečního víru“.

takt č. 463

Nicht schleppen.

(„Nebrzdit.“)

Tady už jsme na hodnotách kolem (obě verze podobně)

Václav Neumann - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 60

Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 60

- takt č. 476**   **č. 16** (v partituře)
- 4 takty před, a po šesti pauzách ještě jednou, neobvyklá instrumentační „ozdoba“ v bicích nástrojích, v originále předepsaný „holzklapper“, „dřevěné klapátko, chrastítka“, často používán výraz „bič“.
- Se zrychlujícím tempem vzrůstá i celková „virtuozita“ v orchestru, zejména tam, kde přijdou *staccato* osminy a „protrhávané“ šestnáctiny.
- takt č. 486**   **Heftig drängend.**
(„Násilně tlačit v před.“)
- Největší urychlení. A náhle, „v nejlepším“ - překvapivé přerušení, úplné zastavení na taktové čáře (ale nepřiliš dlouhé).
- takt č. 490**   **č. 17** (v partituře) (změna předznamenání 2 křížky)
- Nástup reprízy, již známou „pozdravnou“ fanfárkou lesních rohů,
- takt č. 492**   **poco rit.**
- včetně, tentokrát podruhé menšího zpomalení, a
- takt č. 493**   **a tempo I.**
- Václav Neumann** -   čtvrtka rovná se přibližně MM 144.
Leonard Bernstein -   čtvrtka rovná se přibližně MM 160
- s mnoha obdobnými věcmi jako poprvé, u obou orchestrů.
- takt č. 516**   **č. 18** (v partituře)
- takt č. 527**   **č. 19** (v partituře)
- takt č. 544**   **Nicht eilen.**
(„Nespěchat.“)
- takt č. 550**   **č. 20** (v partituře)
- takt č. 556**   **Unmerklich drängend.**
(„Neznatelně tlačit vpřed.“)
- takt č. 563**   **č. 21** (v partituře) **Nicht schleppen.**
(„Nebrzdit. Nevléci.“)
- Dopředné zrychlovací tendence, předepsané před pár takty (556), tu řeší L. Bernstein přechodem opět „na jednu“, zatímco V. Neumann zachovává předchozí tempo na přibližně stejné úrovni jako dosud.
- Václav Neumann** -   čtvrtka rovná se přibližně MM 144
Leonard Bernstein -   půlka s tečkou rovná se přibližně MM 60.

- takt č. 574** **Drängend.**
(„Posouvat vpřed.“)
Tento předpis se postupně projevuje v obou případech
Václav Neumann - čtvrtka trošku zrychluje na přibližně MM 152
(nebo možná půlka s tečkou cca MM 50 při event. přechodu na jednu), asi od
- takt č. 579** **č. 22** (v partituře).
Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 63,
zhruba od taktu 580. (Na jednu je už „dávno“,
a celkové tempo je celou dobu citelně živější.)
- takt č. 596** (změna předznamenání 4 bé)
takt č. 602 **č. 23** (v partituře)
Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 66.
- takt č. 610** **Nicht riten.**
takt č. 614 **Das Tempo unmerklich etwas enthaltend.**
(„Udržovat tempo.“)
Mírné zpomalení a „zezpěvnění“ na *legato p* a *pp* pasážích ve dřevcích.
Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 144
Ve druhém případě „tradičně“ větší kontrast, přechod „na tři“,
Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 138.
- takt č. 628** **č. 24** (v partituře)
Wieder zum Tempo I zurückkehrend.
(„Dále vracet k Tempo I.“)
- takt č. 633** **Kräftig (Tempo I).** (změna předznamenání 1 křížek)
(„Energicky“ (Tempo I).
Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 152
Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 63. Je
opravdu energicky zpátky v předchozím živém tempu, na jednu, a s velmi
presvědčivě vyřešeným osminovým zdvihem v primu.
- takt č. 648** **č. 25** (v partituře) **Vorwärts drängend.**
(„Posouvat vpřed.“)
Respektováno.
Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 176 (=, pokud by
bylo na jednu, půlka s tečkou zhruba MM 59)
Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 69.

(= hypotetická čtvrtka kolem MM 207.)

Tempově stále „vítězí“. A přesvědčuje.

- takt č. 662**   **č. 26** (v partituře) (změna předznamenání 2 křížky)
Mírný tempový zlom do pohodlnějšího jakoby „valčíkového“ tempa, na tři.
Václav Neumann -   čtvrtka rovná se přibližně MM 120,
a postupně zrychluje.
Leonard Bernstein -   na počátku čtvrtka rovná se přibližně MM 138,
a postupně zrychluje.

- takt č. 686**   **č. 27** (v partituře)
Leonard Bernstein -   půlka s tečkou rovná se přibližně MM 63.
Přechází opět na jednu a stupňuje zrychlení dále.
Václav Neumann -   čtvrtka rovná se přibližně MM 152, také
s dalším zrychlováním, - než dojde v

- takt č. 700**   **molto rit.**
k velkému *ritardandu*.
Náhle se očitáme v atmosféře „kadence“ z první části věty (č.10), ovšem nově
nakomponované, tentokrát více „orchestrálního stříhu“.

- takt č. 702**   **Langsam.**
(„Pomalů.“)

- takt č. 704**   **Lange fermate. / Tempo I. (*subito*)**
(„Dlouhá fermata.“)

Opět jsou zde velmi mocná volání čtyř lesních rohů ve *ff* a se „schaltrichter auf“ (korpus vzhůru), a po nich, stejnou technikou hry (teoreticky, v praxi to bývá, z „bezpečnostních důvodů“ spíše vyjímečné) *corno obbligato* jakoby chtělo expresivně vyzpívat „všechny touhy života a svobody“. Opět podrobný výrazový předpis autora:

- takt č. 705**   **č. 28** (v partituře)
takt č. 713   **rit.**
takt č. 715   **a tempo (*schnell*)**
takt č. 720   **Langsam.**
(„Pomalů.“)
takt č. 723   **a tempo**
takt č. 725   **rit.**
takt č. 726   **č. 29** (v partituře) **a tempo**

- takt č. 729   **rit.**
 takt č. 731   **a tempo**
 takt č. 740   **rit.**
 takt č. 743   **molto rit.**
 takt č. 744

Dlouhá postupně se zklidňující plocha zde zdánlivě končí fermatou na taktové čáře.

- takt č. 745   **a tempo moderato.**

Ale po tentokrát spíše přemítavě znějícím „pokusu o opětovné nastolení valčíku“

- takt č. 750

vystoupí „z oparů a mlh romantických vůní dalek“ *corno obbligato*, (s „ozvěnou“ nejprve v trombonu

- takt č. 756   **č. 30 (v partituře) a tempo (*mässig*)
    a tempo („mírně“)**

a podruhé v sordinovaném „orchestrálním“ lesním rohu) ještě dvakrát,

- takt č. 758   **rit.**

- takt č. 760   **rit. - - - - -**

než tuba a *pizzicato* kontrabasy celou plochu v hlubokém rejsříku

- takt č. 763   **fermata (verklingend – „doznívat“)**

společně s ním definitivně „dozní“ a uzavřou.

- takt č. 764   **Tempo I. subito.**

Více než padesátitaktová závěrečná coda (rozměrem adekvátní dimenzi celé věty), začíná sólem velkého bubnu, ve zrychlujícím tempu, shodně „na tři“

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 176

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 176,

a pak shodně přichází *subito*

- takt č. 772   **Piu mosso.**

Na jednu.

- takt č. 773   **Sehr wild.**

(„Velmi divoce.“)

Václav Neumann - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 63

Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 72

- takt č. 779   **Drängend.**

(„Vpřed.“)

Václav Neumann - půlka s tečkou rovná se (stále) přibližně MM 63

Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 76

takt č. 783 **č. 31** (v partituře)

Václav Neumann - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 66

Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 84

takt č. 799 **Noch rascher.**

(„Ještě rychleji.“)

Václav Neumann - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 69

Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 88

takt č. 809 **Sehr drängend bis zum Schluss.**

(„Velmi dopředu až do konce.“)

Václav Neumann - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 72, a tímto konstantním postupným zrychlováním vystavuje efektní závěr věty.

Leonard Bernstein - půlka s tečkou rovná se přibližně MM 88.

Tempo už je opravdu mezní, vzhledem k technickým možnostem hry hlavně na žesťové nástroje (zřetelnost) už v této krátké strhující závěrečné smršti patrně ani více zrychlit nelze. - Ostatně ani není „jak a kde“, neboť v téže chvíli dva závěrečné *tutti* takty, po předchozím „zaječení“ lesních rohů ve *ff*, tuto fascinující orchestrální „show“ ukončují.

takt č. 819

k o n e c 3. v ě t y

9. Čtvrtá věta

III.

4. Adagietto.

Možná vůbec nejslavnější Mahlerova skladba, přes jisté popírání jakýchkoli mimohudebních vlivů na komponování celé páté symfonie (Bruno Walter) často spojovaná s umělcovým vyznáním hluboké lásky manželce Almě.

Především, z historického pohledu, po dokončení symfonie ani sám autor nepředpokládal, že celý ten „symfonický kolos“ by byl pro posluchače počátku 20. století „stravitelný“. Po oddirigované premiéře v Kolíně nad Rýnem v r. 1904, se vyjádřil „...nikdo nechápal. Kéž bych mohl uvést první provedení padesát let po své smrti...“ Za této situace, v době svého vzniku, Adagietto bylo často hráno samostatně, neboť bylo pro tehdejší publikum - přijatelnější, z celé kompozice nejsrozumitelnější. (Například v Anglii, zatímco Adagietto samostatně bylo poprvé uvedeno v r. 1909, celá symfonie se dočkala premiéry v této zemi až v roce 1945, o celých 36 let později.)

Pokud se týká interpretace, jsou v této větě také možná největší rozdíly v tempech jejího provádění. Zatímco „obvyklé“ (ale co je v hudbě - či v životě samém - vlastně to „obvyklé“?) délky provedení se pohybují kolem deseti minut - viz zde nahrávka Václava Neumanna (10:02), někteří interpreti (mj. také Herbert von Karajan, Eliahu Inbal, Claudio Abbado) volí podstatně pomalejší tempa, takže věta pak trvá téměř kolem dvanácti minut (v našem srovnání Leonard Bernstein - 11:52). Přesto má ta hudba neuvěřitelný tah, napětí, - a „dopad“...

V souvislostech není nezajímavé, že sám Mahler své Adagietto údajně prováděl v časech asi kolem sedmi minut, tj. celkově nutně o hodně rychleji. (Ovšem zdaleka není v hudební historii ojedinělé, že tu „nejvlastnější“ interpretaci skladby, tu která se potom opravdu vžila, nestvořil sám autor, ale jeho následní výkonní interpreti. A mohlo to tak nějak být i v „tomto příběhu“, navzdory tomu, že on tím výkonným umělcem v té době byl, a prvotřídním, světově respektovaným.)

Věta je napsána ve čtyřdobém taktu 4/4, „na velmi pomalé čtyři“.

takt č. 1

Sehr langsam. (předznamenání 1 bé)

(„Velmi pomalu.“)

Tento základní předpis ovšem v praxi vypadá tak, že v rámci onoho „sehr langsam“ a v zájmu zachování rytmické struktury oba interpreti dělají celý úvod víceméně „na osminy“. Hudba se vynořuje prakticky „z ničeho“..

Václav Neumann - osmina rovná se přibližně MM 60

Leonard Bernstein - osmina rovná se přibližně MM 50, čili ještě pomalejší tempo.

takt č. 2 **molto rit.**

Velké zpomalení na posledních třech osminách, a opravdu velké, celkovým dimenzím odpovídající „počkání“ na taktové čáře, obě nahrávky.

takt č. 3 **a tempo (molto Adagio.)**

Stále na osminy, víceméně v počátečních tempech

Václav Neumann - osmina rovná se přibližně MM 60

Leonard Bernstein - osmina rovná se přibližně MM 50

a ještě jednou u primu „pro jistotu“ hned autor „klade na srdce“ opakované

a tempo (sehr langsam)

(„velmi pomalu“),

aby se opravdu nezrychlilo. Pochopitelně tento základní velmi pomalý puls hudby je jenom skutečně přibližný (ale přesto znatelný), protože v obou případech (více u V. Neumanna) je pohyb v primu rozrůžňován *rubaty* většinou na osminových notách a následnými „počkáními“ na taktové čáře po nich. U V. Neumanna je také zhruba od taktu č. 6 patrný drobný posun základního metra někam k hodnotě - osmina je přibližně MM 66.

takt č. 10 **Nicht schleppen. (etwas flüssiger als zu Anfang.)**

(„Netáhnout. Poněkud plynuleji než na začátku.“)

Od cellového zdvihu v tomto taktu (s opětovným velkým počkáním na taktové čáře) přecházejí obě interpretace, v souladu s výše uvedenými pokyny, do rychlejšího tempa, na čtyři doby. Ovšem přesto, že je tempo, matematicky přísně vzato, téměř dvojnásobné, výsledný dojem je právě jen ta poněkud větší plynulost. Tempo je zde, v základní, ale opravdu jen v té defaultní struktuře (agogika se poněkud liší), víceméně shodné

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 50

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 50.

takt č. 19 **č. 1 (v partituře)**

Následující *esspressiva* nejprve ve violách, pak v cellech a zpět ve violách a sekundech, vycházejí zvukově mnohem plastičtěji v nahrávce vídeňské.

takt č. 21 **rit. - - -**

toto *ritardando* zřetelně opět zastavuje jakékoli „známky pohybu“ před další plochou.

takt č. 23 **Wieder äusserst langsam.**

(„Opět velmi pomalu.“)

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 42, a tohle velmi pomalé tempo (ale pravděpodobně stále „na čtyři“), prakticky vydrží, při respektování následujících předepsaných zrychlení (*drängend*, *fliegend*) a opětovného zpomalování od taktu 31, až do čísla 2 (takt 39).

Leonard Bernstein - osmina rovná se přibližně MM 46. Jeho až neuvěřitelně pomalé tempo (je už jasné že na takových se ty necelé dvě minuty časového rozdílu „naberou jako nic“) NA OSMINY, dokonce ještě pomalejší než v úvodu, vyzařuje přímo nebeský klid (ovšem tak plný vnitřního prožitku) a setrvá přibližně do taktu 27.

takt č. 28 **etwas drängend.**

(„poněkud naléhavěji.“)

Zde L. Bernstein v rámci *acceleranda* postupně přechází na čtyři,

takt č. 30 **fliessend.** (ve druhé části taktu)

(„plynule.“)

ff vrchol tu pak v jeho podání dostává výrazně větší intenzitu,

takt č. 31 **zurückhaltend.** (ve druhé části taktu a v taktu 32)

(„zdržlivě.“)

a následující zpomalování sice zůstává už víceméně také na čtyři (často ale s dělením zvýrazňovanými a „ošetřovanými“ osminami), avšak v „krajním“ tempu, někde kolem

Leonard Bernstein - čtvrtka rovná se přibližně MM 40 a méně.

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně těch MM 42, viz výše.

Zajímavé porovnání - jestliže na vrcholu v taktu 30 je možno pustit obě nahrávky současně, a drží se synchronně téměř 2 takty, jen v samotném zpomalování v šesti taktech mezi t. 33 a 39 nabere pak časový rozdíl mezi nimi téměř 15 vteřin.

Během třítaktového „váhajícího“ *ritardanda* sestoupí oba interpreti ve svých dimenzích tempově ještě níže (pokud je to vůbec, hlavně u L. Bernsteina, ještě možné.. - ale ano, je),

takt č. 88 **Noch langsamer.**
(„Ještě pomaleji.“)

takže nyní jsou v tempech

Václav Neumann - čtvrtka rovná se přibližně MM 40

Leonard Bernstein - osmina rovná se přibližně MM 50.

Zatímco Václav Neumann zůstává i v následujícím zvukově opravdu vypjatém posledním vrcholu, viz

takt č. 95 poznámky **viel Ton!** v harfě,
breit, viel Bogen wechseln, viel Ton! ve smyčcích
(„hodně tónu, široce, hodně smyku“)

tempově konzistentní, L. Bernstein ještě i toto poslední vzepětí opravdu vášnivě agogicky prožívá ve smyslu vpřed i zpomalení zpět. Tedy v tomto

takt č. 96 **Drängend.**
(„Naléhavě.“)

Václav Neumann - víceméně stále zachovává čtvrtku rovnající se přibližně těm MM 40 a dohrává se stejnou

energií až do ještě *ff* akcentovaného kontrabasového „eř“ v taktu 101, a

Leonard Bernstein - po prudším předchozím zrychlení nyní zase postupně na tempu ztrácí, takže v tomto bodě je ještě na hodnotě (jsme stále ještě v onom „Naléhavě“) osmina rovná se přibližně MM 66. Toto tempo je zachováno ještě na následujících čtvrtkách v primu v dalším taktu 97, ale pak už je další „sestup z výšin dolů“ poněkud nepravidelný, po prudkých předchozích vášních jakoby s vypětím posledních sil dotahovaný do zarputilých, obrovskou energií ještě vydaných *fortissim* kontrabasů (100 a 101), aby následný „nepředstavitelně dlouhý“ kvartový průtah, „konečně“ posléze rozvedený do té tercie „a“ v primu, byl, i podle umělcových gest, závěrečnou směsí uklidnění, usmíření, ale taky naprostého vyčerpání - „dál již to nejde, již opravdu není kde brát, dál už prostě není... n i c...“

takt č. 103 **fermata lang („dlouhá“), morendo**
decrescendo do pppp

...jak se hudba na počátku věty z ničeho, z naprostého ticha postupně objevila, vynořila, tak zase - po plochách přesladkých, vznášejících se v oblacích, vášnivých, zadumaných i bolných - do nicoty odešla, zmizela...

k o n e c 4. v ě t y

Attacca Rondo – Finale.

10. Pátá věta

5. Rondo-Finale.

Alla breve takt , „na dvě“.

takt č. 1 *lang* (dlouhá fermata) (předznamenání 2 křížky)

Po skončení dlouhého „strunného“ Adagietta, finale je uvedeno „slavným“ (poněkud choulostivým) nástupem 1. lesního rohu do naprostého ticha (na psaném „e2“ - znějící „a1“). Předepsáno je „*verklingend*“ - „doznít“, tj. dlouhá *fermata* (na níž se hornista, z povahy nástroje, také patřičně „podusí“.) - Ale není zde jiné pomoci, ticho v koncertním sále bývá tou dobou obvykle jinak opravdu absolutní, umocněno dopadem jímavé předchozí hudby pomalé věty. Nasazení jediného „krásného“ tónu lesního rohu a postupné jeho zeslabení na *fermatě* do *pp*, po předchozím více než 10ti minutovém nehraní, sledují v tu chvíli (ačkoliv koncert trvá, bez přestávky, již téměř hodinu) většinou nějaké 2 – 2,5 tisíce posluchačů, jejich siluety se v potmělém sále v libovolné zemi světa před orchestrem „táhnou“ daleko, daleko do hloubi koncertní síně, na poslední galerii člověk z orchestru někdy málem sotva dohlédne... A krom toho také poměrně napjatě zhruba stovka kolegů na podiu, kteří zpravidla dost dobře vědí „o co kráčí“ - a jako správní kolegové se v tomto momentě dělí na ony pověstné 2 skupiny (přátelských, „palce držících“ sympatizantů, a „zavilých kritiků“ ☺).

Dirigent má sice ty „davý“ z publika většinou víceméně za svými zády, ale přesto je i on rozhodně velmi rád, když „to dobře dopadne“. Konec konců, je to v zájmu společného výsledku.

takt č. 2 *lang* (dlouhá fermata)

Opakování stejného tónu, znějícího „a“ o oktávu níže v *pp* v prvních houslích. Opět předpis „*verklingend*“ - „doznít“.

Smyslem těchto dvou taktů je dozajista „propojení atmosféry“ dlouhé pomalé věty s „něčím novým“ - jakoby „čerstvě probuzeným“ jasným tónem lesního rohu, a vzápětí ještě „z dálky“ doznívající smyčcová barva z předchozí věty.

takt č. 3 *Allegro*

takt č. 7 *zögernd* - - -
(„váhavě“)

je autorem předepsaný výraz pro „přidání se“ hoboje - po předchozím už vstupu fagotu (často Mahlerem citovaný jeho oblíbený Chlapcův kouzelný roh) již v taktu č. 4.

takt č. 10	Allegro
takt č. 12	<i>rit.</i> (opět fermata)
takt č. 13	Allegro
takt č. 16	Etwas langsamer. („poněkud pomaleji.“)
takt č. 21	riten. - - - (přes 3 takty)
takt č. 24	Allegro giocoso. Frisch. („Čerstvě.“)

Počátek vlastního ronda. Umná kompoziční polyfonická (a také instrumentační, ostatně autorem později ještě několikrát „předělávaná“, upravovaná) práce hudebního mistra, „tvůrce na vrcholu života, síly, mohoucnosti“ (Bruno Walter). Gigantická „rondová fuga“ (Bruno Walter).

Pokud se týká našich dvou provedení, můžeme již dopředu velmi dobře odhadnout, že detailní analýza nutně jen potvrdí to, co lze vyčíst během deseti vteřin z přebalu programové booklet: durata interpretace Václava Neumanna je 16:08, u Leonarda Bernsteina činí 13:34. (Obrácený poměr délek než u předchozí věty čtvrté.) To samo o sobě pochopitelně říká „cosí“ o tempech. Ale nutno hned jedním dechem poznamenat, že tento fakt neubírá nic na „hodnotě“, natož přesvědčivosti kterékoliv z nahrávek. Prostě přístup, - určitě i povaha, osobnost samotná obou umělců, to vše je odlišné, individuální, jedinečné, neopakovatelné.

(A jistě i analogicky, pro jakékoliv další jiné provedení, každý interpret vždy musí najít svoji vlastní osobitou „stezku“, osobní přístup k autorovi a jeho kompozici, sotva jen přes pouhé kopírování čehokoli byt' „dokonalého“. „Jedině přes vlastní srdce vede cesta k duši a srdci posluchače...“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 108

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 104.

O něco pomalejší, „váhavější“ rozjezd, ale o to výraznější nabírání tempa.

takt č. 32 **dolce** (se zdvihem ve dřevěch)

Plynule zrychlují obě nahrávky,

(„Plynule.“)

- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 112
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120
takt č. 253 (změna předznamenání 1 křížek)
Předpis **Hälfte („polovina“)** ve violách a cellech
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 132
a tempový rozdíl vzrůstá.

takt č. 265 Předpis **Hälfte („polovina“)** v prvních houslích

takt č. 273 č. 10 (v partituře)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126

takt č. 280 (změna předznamenání 3 křížky)

takt č. 297 č. 11 (v partituře)

průběžný tempový nárůst -

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 116

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 144

takt č. 307 **sempre l'istesso Tempo.**

(změna předznamenání – bez předznamenání)

Není, rozhodně tu není, stále stejné tempo. Může to být právě jedno z oněch míst, kde pozdější interpretační tradice autora trošičku zkorigovala, „vylepšila“ (to je ovšem vždy otázka, co je vylepšení?) - rozhodně však zde v obou případech tempo „stříhem“ celkem výrazně spadne (a upřímně, dlouholetou „orchestrální pamětí“, přijde mi to tak „přirozené“, že si vlastně asi nepamatuji jediné provedení, s jakýmkoli dirigentem, kde by se v tomto bodě pokračovalo ve stejném tempu.)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 92

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 100

takt č. 318 č. 12 (v partituře) **ff martellato** ve smyčcích

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 96

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 96.

takt č. 329

A naopak, v tomto, nijak autorem neoznačeném místě, přichází stejně „přirozeně znějící“, patrně „obecně zažité“ *subito piu mosso*

- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 108
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126 (dost vpřed)
- takt č. 333 č. 13 (v partituře)
takt č. 337 (změna předznamenání 5 křížků)
takt č. 338 **Nicht eilen.**
(„Nespěchat.“)
- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120
- takt č. 339 *ff martellato* v primu a sekundu (se zdvihem)
takt č. 349 č. 14 (v partituře) (změna předznamenání 5 bé)
- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 356 *sempre staccatissimo*
takt č. 357 (změna předznamenání 2 křížky)
opět *sempre staccatissimo*
- takt č. 365 č. 15 (v partituře)
- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 108
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 373 **Grazioso.**
- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 100 (větší změna)
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120 (skoro tempo)
- takt č. 389 č. 16 (v partituře) *etwas hervortretend*
(„lehce vystupující“)
= „skoro“ solo 1. corna nad smyčci
- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 92
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 403
Ještě rozšíření na vrcholu melodické fráze
- Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 88
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120 (nepatrné ;-)
- takt č. 410
a v jejím závěru začíná docela velké pětiktové *ritardando* (větší než předepsáno, předpis je *poco rit.*, jen dva poslední takty).
- takt č. 415 **Nicht eilen. a tempo**

(„Nespěchat. a tempo“)

Nový nástup rychlejšího tempa (oba)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 116

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126

takt č. 423   **č. 17** (v partituře) (změna předznamenání 2 bé)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 132

takt č. 426   **Nicht eilen.**

(„Nespěchat.“)

takt č. 441   **č. 18** (v partituře) (změna předznamenání 2 křížky)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 132

Dlouhá pasáž v téměř neměnném tempu.

takt č. 455   (změna předznamenání – bez předznamenání)

takt č. 465   **č. 19** (v partituře)

takt č. 479   (změna předznamenání 2 křížky)

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 138

(o „čárku“ vpřed)

takt č. 483   **č. 20** (v partituře)

fff ve dřevěch a smyčcích, proti tomu „jen“ *ff* v *unisono* 6ti hornách
a pouze *f* v *unisono* dvou trubkách.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 112

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 138

takt č. 491

Vpodstatě podobně oba počátek šestitaktového *ritardanda*, až do širokého *ff*

takt č. 497   **č. 21** (v partituře) **Plötzlich wieder wie zu Anfang.**

(Tempo I.)

(„Najednou jako na začátku.“)

Allegro comodo (subito).

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 69

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 72

takt č. 511   **č. 22** (v partituře) **Nicht eilen.**

(„Nespěchat.“)

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 60 (ještě rozšiřuje)

- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 72 (jako předtím)
- takt č. 517** **Nicht eilen.**
(„Nespěchat.“)
- takt č. 523**
- Václav Neumann** - *senza rit.* a od č. 23 *subito piu mosso*
- Leonard Bernstein** - třítaktové *accel. molto*
- takt č. 526** **č. 23** (v partituře) (změna předznamenání 2 bé)
Nemáme předpis v partituře, ale oba nasazují výrazně nové tempo, spojené v celé větě s exponováním charakteristických „*fugatových*“ osmin (*vcl., cbs.*)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 108
- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 538** **č. 24** (v partituře) *sempre staccatissimo*
(změna předznamenání – bez předznamenání)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 104
- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 550**
- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 132
(zrychlení od nové fráze)
- takt č. 558** **č. 25** (v partituře) *sempre ff*
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 104
- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 132
- takt č. 568**
Počátek nastupujícího zvolňování, v obou případech, u VN jen mírného.
- takt č. 575** **č. 26** (v partituře)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 92
- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 120
a oba dále rozšiřují do nejpomalejšího bodu
- takt č. 581** (změna předznamenání 4 bé)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 80
- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 80
- takt č. 584-5** **Unmerklich etwas einhaltend.**
(„Nepostřehnutelně o něco zastavovat, zdržovat.“)
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 96 (už rychlejší)

- Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 80 (stejně)
takt č. 592   **č. 27** (v partituře) (změna předznamenání 3 křížky)
 Zajímavou méně obvyklou barvu tohoto místa tvoří předpis ***p nicht gebrochen!*** (doslova „ne zlomeně“) pro harfu, zakazující v této sazbě běžně automaticky hrané ***arpeggio***, tedy je potřeba zahrát celý souzvuk současně.
- Václav Neumann** - půlka rovná se přibližně MM 96 (jako předtím)
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 116 (výrazně živě)
takt č. 606   **Grazioso.** (změna předznamenání 1 křížek)
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 100
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 120
- takt č. 623**   **č. 28** (v partituře)
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 84
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 641**   **č. 29** (v partituře)
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 96
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 659**   **č. 30** (v partituře)
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 84
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 126
- takt č. 680**
 Shodně tempový posun vpřed od této fráze
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 104
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 132
- takt č. 687**   **č. 31** (v partituře) (změna předznamenání 1 bé)
Allmählich und stetig drängend.
(„Postupně a vytrvale tlačit. {= vpřed}“)
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 116
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 144
- takt č. 693**
 Shodně tempový posun vpřed od této fráze
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 120
Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 152
- takt č. 703**   (změna předznamenání – bez předznamenání)
Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 120 (zůstává)

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 166 (zrychlení)

takt č. 708

Přibližně třítaktové rozšíření, a zdvihem ve dvou trubkách k

takt č. 711 **č. 32** (v partituře) (změna předznamenání 2 křížky)

přichází, po nějakých dvanácti, třinácti minutách opravdu náročné předchozí polyfonie, monumentální závěr, - věty i celé symfonie. Orchester hřmí jako pléno varhan na tom nejslavnějším kůru světa a žesťové nástroje vystupují na nebeský trůn oděny v těch nejzářivějších a nejčistších (i intonačně) barvách.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 76

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 112

takt č. 725 **č. 33** (v partituře) **Sehr drängend.**

(„Velmi naléhavě.“)

Pro tuto chvíli bez žesťových nástrojů, hřmění „varhanního pléna“ ve smyčcích a dřevěch stává se na pár taktů ještě výraznějším (v tomto místě - nejen - se dostává satisfakce pojetí Václava Neumanna, v pomalejším tempu je to často mnohem krásnější, i důstojnější), zrovna cítíme onen vzrušený, slavnostní a sváteční pohyb, shon tisíců andělských křídel nad sebou v těch zářících výšinách.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 84

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 112

takt č. 731 **Pesante. (Etwas gehalten.)**

Pesante. („Poněkud držet, zdržovat, nezrychlovat.“)

Žesťové nástroje se znovu objevují aby dokončily výstup do nebes.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 76

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně MM 96

Nejprve převládá barva trubek, které se posléze zastaví na vysokém znějícím „h“ (t. 735) a „a“ (737), a když už se skoro zdá, že to výše opravdu „už nejde“, dokončí výstup vzhůru lesní rohy („h“ - „cis“ - „d“) v taktech 740 a 741. Trubky je v tomto momentě zdvojují o oktávu níže,

takt č. 741 **rit. - - - - -**

aby pak již samy postupně sestoupily z nadpozemských výšin (t.742 – 747) zpět na planetu Zemi.

takt č. 746 **molto rit.** (od druhé poloviny taktu)

takt č. 748 **accelerando - -**

takt č. 749**č. 34** (v partituře)**Allegro molto und bis zum Schluss beschleunigend.****(„Allegro molto a zrychlení až do konce.“)**

Závěrečná rychlá coda (atmosférou nemůže nepřipomenout „všeobecné veselí a radost“ na konci Ódy na radost, krom celkové faktury i charakteristickým instrumentačním užitím činelů) je geniálním a důstojným zakončením díla.

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 126**Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 152**takt č. 760**

V souladu s předchozím pokynem „zrychlování až do konce“ je patrný další tempový posun

Václav Neumann - půlka rovná se přibližně MM 138**Leonard Bernstein** - půlka rovná se přibližně MM 166**takt č. 775****č. 35** (v partituře)

Václav Neumann - další zrychlení, půlka rovná se přibližně MM 144, velmi efektně a účinně vystavěno.

Leonard Bernstein - půlka rovná se přibližně opět MM 166. A tím se tento bod celé skladby stává jedním z nemnoha míst, kde L. Bernstein nedostojí do všech důsledků předpisu partitury. - Neboť už nemá tu možnost, není jak dále zrychlit ☺. Celý orchestr víří ve strhujících závěrečných taktech, hlavně smyčce a dřeva, k tomu přesné žestě, a za pozornost stojí i velmi rychlá rytmická diminuce v činelech (rozhodně je potřeba na ni mít i „dobré svaly“) v taktech 775 - 778.

takt č. 785**Presto.**

Autorem dána ještě poslední příležitost pro blýsknutí se opravdu uchvacující, v průběhu celé rozsáhlé skladby neustále partiturou „nárokovanou“ - a permanentně též osvědčovanou - virtuositou prvotřídních symfonických těles.

Dirigenty i interprety obou provedení beze zbytku využita.

takt č. 791**k o n e c 5. v ě t y**

Místo závěru

Při této hudbě člověk zapomene, že existuje čas. Skvělá Mahlerova Pátá je transformující zkušenost.

Herbert von Karajan

Použité informační zdroje

- Bruno Walter: GUSTAV MAHLER. Portrét. Praha 1958. Svobodné slovo - Melantrich
- Jindra Bártová: Gustav Mahler jako symbol a inspirace. Opus musicum 2000 č. 5, na str. 15-22
- Partitura Mahlerovy Symfonie č. 5 cis moll. Nakladatelství C. F. PETERS LEIPZIG č. 9015, vydání z r. 1904
- CD Gustav Mahler: Symfonie č. 5 cis moll. Česká filharmonie, dirigent Václav Neumann. Natočeno v Dvořákově síni pražského Rudolfa 31. ledna - 2. února, 7. a 16. února 1977. Zvukový režisér Milan Slavický, zvukový mistr Stanislav Sýkora. Produkce SUPRAPHON n.p.
- Video Gustav Mahler: Symphony No. 5 in C sharp minor. Vídeňští filharmonikové, dirigent Leonard Bernstein. Natočeno na koncertě ve Velkém (Zlatém) sále Vídeňského hudebního spolku (Wiener Musikverein). Režie Humphrey Burton. Produkce UNITEL mbH & Co. Mnichov, 1973
- WIKIPEDIE – otevřená internetová encyklopedie
- www.leonardbernstein.com
- www.biography.com
- www.osobnosti.cz
- vlastní historiografické poznámky autora
- přebalové tiskoviny k nahrávce Václava Neumanna s Českou filharmonií z r. 1977, vydané n.p. SUPRAPHON (viz výše)